

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

з теми: **«РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО
ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
освітньої програми Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.02 Корекційна
психопедагогіка
денної форми здобуття вищої освіти
КИЛИМНИК Олеся Сергіївна

Керівник:
Михальська С.А., доктор психологічних
наук, професор, завідувач, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти

Кам'янець-Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Педагогічні передумови та принципи індивідуалізації навчання ...	7
1.2. Зміст і значущість персоналізованого підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в контексті інклюзивної освіти	15
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	24
2.1. Характеристика методики дослідження	24
2.2. Аналіз результатів дослідження	27
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	39
3.1. Напрями роботи для оптимізації підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності	39
3.2. Форми і методи роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.....	44
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

ЗЗО – заклади загальної середньої освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. Індивідуальний підхід до навчання та виховання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності ряд вчених справедливо розглядають як один із ключових принципів інклюзивної освіти. Це передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої підбір засобів, методик і темпу навчання буде відповідати індивідуальному рівню можливостей кожного окремого учня. Головна мета цього підходу — корекція порушень та підтримка сильних сторін особистості здобувача, що дозволяє запобігати тривалим і складним процесам перевиховання та подолання навчальних труднощів. Сучасні науковці активно працюють над пошуком ефективних шляхів реалізації індивідуалізації, удосконаленням існуючих методів і створення нових технологій навчання. Під час вирішення цього питання ключовим є саме впровадження індивідуального підходу в організації освітнього процесу для учнів з порушеннями пізнавальної діяльності. Саме тому цей підхід займає одне з головних місць в освітньому процесі.

Питання застосування індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності розглядалися різними науковцями, зокрема: Р. Краєвський, Е. Гроза, Н. Засенко, Н. Гладких, І. Єременко, Г. Коберник, В. Басюра, А. Гольдберг, С. Миронова, К. Турчинська, В. Петрова, В. Синьов, А. Смірнова, О. Хохліна та інші. Вони є одностайними у тому, що індивідуальний підхід створюватиме найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальної активності дітей, їх вмінь та навичок. Питанням індивідуалізації навчання займалися такі дослідники, як В. Бондар, І. Єременко, Н. Засенко, С. Миронова, В. Синьов, Є. Синьова, В. Кремень, Л. Шелестова, О. Хохліна та інші.

Попри значний науковий інтерес до проблеми застосування індивідуального підходу до дітей з порушеннями інтелектуального розвитку вона залишається нагальною та вимагає пошуку нових можливостей для розвитку пізнавальної активності дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Тому темою нашого дослідження є «Реалізація індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання».

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз проблеми дослідження у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі.

2. Розробити та апробувати методичне забезпечення дослідження особливостей реалізації індивідуального підходу.

3. Дослідити особливості реалізації індивідуального підходу до з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

4. Розробити методичне забезпечення індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Об’єкт дослідження – індивідуальний підхід до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Предмет дослідження – особливості реалізації індивідуального підходу до дітей молодшого шкільного віку з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення, аналіз та узагальнення загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури; *емпіричні:* констатувальний експеримент, що містить методику дослідження особливостей реалізації індивідуального підходу до дітей молодшого шкільного віку з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання, аналіз, систематизація та узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження; *статистичні:* кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

База дослідження: Кам’янець-Подільський ліцей №3 та Кам’янець-Подільський ліцей №6, Кам’янець-Подільський ліцей №15 Кам’янець-

Подільської міської ради Хмельницької області. У дослідженні брали участь 40 педагогів.

Теоретичне значення. Набули подальшої наукової розробки питання індивідуалізації навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в практичній діяльності вчителів, асистентів вчителів, психологів, які працюють в інклюзивних класах та з учнями з порушеннями пізнавальної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства». За результатами дослідження опубліковано тези.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Робота містить 1 таблицю, 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Педагогічні передумови та принципи індивідуалізації навчання

Пріоритетним напрямом розвитку та модернізації освіти в Україні є індивідуалізація навчання, його наближення до здібностей, можливостей та життєвої траєкторії кожного здобувача [26]. Відповідно до принципу індивідуалізації в центр педагогічного процесу ставиться учень як суб'єкт діяльності з його інтелектуальними, психологічними, фізіологічними, сенсомоторними та іншими особливостями розвитку.

Л. Шелестова зазначає, що *«індивідуальний підхід у навчанні – це психолого-педагогічний принцип, згідно з яким ураховуються індивідуальні особливості й умови життя кожного учня; відповідно до гуманістичної парадигми кожна дитина є винятковою цінністю»* [57, с. 9].

Реалізуючи індивідуальний підхід як психолого-педагогічний принцип, постановка цілей, відбір змісту, вибір форм, методів і засобів навчання й оцінювання навчальних досягнень учнів мають:

- здійснюватися за урахування індивідуальних особливостей учнів;
- орієнтуватися на розвиток індивідуальних особливостей;
- створювати умови для реалізації індивідуальних особливостей учнів у навчальній діяльності [57, с. 12].

В останні роки виник термін *«індивідуалізація навчання»*, під яким розглядається принцип здійснення індивідуального підходу до учнів під час навчання.

«Індивідуалізація навчання – це така організація освітнього (навчального) процесу, яка спрямована на врахування, розвиток і реалізацію індивідуальності учнів» [57, с. 12].

На думку Л. Шелестової [56], індивідуалізація спонукає потужний розвиток самостійності, самосвідомості та відповідальності. Підтримка педагога полягає у спільному з учнем визначенні його інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод, які заважають йому досягати максимальних результатів у навчанні.

Метою індивідуалізації навчання є:

- розвиток навичок самопізнання, самодіагностування, формування адекватної самооцінки учнів (адаптаційна функція);
- формування навичок самонавчання, саморозвитку, самовиховання, самодисципліни, саморегуляції (розвивальна функція);
- створення умов для самовираження, самовизначення, самореалізації, самоактуалізації учнів (функція реалізації) [57, с. 12-13].

Н. Гладких розглядає індивідуалізацію навчання як принцип здійснення індивідуального підходу до учнів під час процесу навчання, який базується на принципі індивідуалізації [11].

Н. Ярмола вважає, що індивідуалізоване навчання представляє собою той вид навчання, який відбувається на засадах індивідуалізації із використанням потрібних технологій, мета якого – розвиток індивіда у відповідності до його можливостей, здібностей, індивідуального темпу [60].

Л. Смалько [45] трактує індивідуалізацію навчання як тотожний принцип індивідуального підходу. На її думку, принцип індивідуалізації створюється у поєднанні індивідуального та колективного, однак, з ключовими вимогами освітнього процесу є постійний самостійний пошук знань учнями та розвиток їх особистості, що відбувається через гармонійне поєднання колективних та індивідуальних форм роботи.

Автор виокремила кілька основних тенденцій у трактуванні поняття «індивідуалізація навчання» та суміжних із ним категорій:

- 1) ототожнення понять «індивідуалізація навчання» та «індивідуальний підхід», коли обидва терміни охоплюють однакові ознаки;

2) встановлення певного співвідношення між цими поняттями, де «індивідуалізація навчання» розглядається як ширше за змістом, ніж «індивідуальний підхід»;

3) розширення можливостей індивідуального підходу в контексті індивідуалізації, коли індивідуальний підхід залишається як принцип навчання, а індивідуалізація — як спосіб його реалізації у формах і методах освітньої діяльності.

М. Малоїван індивідуалізацію інтерпретував як «організацію освітнього процесу, беручи до уваги індивідуальні особливості студентів, завдяки яким студенти вирішують поставлені проблеми в аудиторний та позааудиторний час, виконуючи самостійну навчальну діяльність» [28, с.50].

Л. Шелестова та В. Кизенко проаналізували державну політику (зокрема й нормативні документи, що регулюють процес індивідуалізації навчання) щодо індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти.

Нормативні документи (Закон «Про освіту» (2017), Закон «Про повну загальну середню освіту» (2020), Наказ МОН від 08.06. 2018 р. № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, Державні стандарти освіти та інші) передбачають:

- «розроблення індивідуальних навчальних програм та планів: учителі спільно з учнями та їхніми батьками створюють індивідуальні навчальні програми та плани, які враховують потреби, інтереси та можливості кожного учня; це дає змогу адаптувати навчальний матеріал до індивідуальних особливосте учня;

- розширення варіативності навчального процесу: забезпечення широкого вибору навчальних матеріалів, методів та завдань дає змогу учням вибирати ті теми, завдання та підходи, які найбільше відповідають їхнім інтересам, здібностям, потребам, стилю навчання;

- індивідуальне консультування: вчителі забезпечують індивідуальне консультування та підтримку учнів, надаючи їм необхідну допомогу та пояснення; це допомагає учням краще зрозуміти навчальний матеріал та розвивати свої здібності, компетентності;

- адаптацію оцінювання: врахування індивідуальних особливостей учнів при оцінюванні дає змогу виявити їхні успіхи та досягнення, визнати різноманітність способів контролю та оцінювання;

- співпрацю з батьками у процесі індивідуалізації навчання: активне залучення батьків до процесу планування та визначення особистісних цілей для своїх дітей підвищує ефективність освітнього процесу» [58, с. 67].

Таким чином, принципи індивідуалізації навчання, закріплені у відповідних нормативних документах, забезпечать розвиток кожної окремої дитини, враховуючи її вік, потреби, індивідуальні особливості.

А. Колупаєва зазначає, що можна умовно визначити чинники, які здійснюють вплив на ефективність реалізації педагогами індивідуального підходу до учнів [21-23]:

1) Акцент на індивідуальних психологічних особливостях дітей:

- природні задатки дитини;
- спостереження за вчинками та діями учнів, результатами їх навчальної діяльності та збір інформації;
- аналіз отриманої інформації та формування на її основі висновків;
- з'ясування педагогічного впливу, який буде спрямований на усунення виявлених відхилень;
- реалізація педагогічного впливу в навчально-виховній діяльності.

2) Успішна організація та запровадження індивідуального підходу за рахунок сформованих умінь:

- аналіз інформації щодо способів її використання;
- передбачити інтелектуальний розвиток учня під час того, як ним засвоюються конкретні навчальні змісти;

- з'ясувати психологічні причини труднощів, які має учень під час засвоєння певного навчального матеріалу;

- здійснити добірку адекватної інтелектуальної діяльності, стимулюючи учнів до самостійного пошуку відповідей.

3) Диференціація та індивідуалізація навчально-пізнавальної діяльності школярів:

- розподіл у відповідності до рівнів складності завдань на всіх етапах уроку;
- розподіл за рівнем самостійності учнів на всіх етапах засвоєння навчального матеріалу;

- розподіл за обсягом змісту завдань;

- розподіл на всіх етапах засвоєння навчального матеріалу.

Р. Краєвський зазначає, що ефективне впровадження індивідуального підходу у навчанні можливе лише за умови, коли педагог має глибокі знання про вікові та індивідуальні психофізіологічні, психологічні й особистісні особливості учнів. Це дає змогу правильно добирати методи, варіанти адаптації та організувати освітній процес відповідно до потреб і можливостей кожного школяра.

Індивідуалізація змісту освіти в сучасних умовах має провідну роль. Варто розглянути наукове припущення О. Назаренка, який вважає доречним робити добірку навчального матеріалу з урахуванням інтересів та потреб дітей. Істотного значення він надавав також діалогу між учителем та учнями, який допомагає налагодити теплі, дружні стосунки та познайомитись зі здібностями кожного з них. Педагог організує навчальний процес таким чином, щоб викликати в своїх учнях цікавість, надати всю потрібну допомогу, при цьому зберігаючи максимум самостійності учнів [32].

Принцип індивідуалізації та диференціації навчання школярів ґрунтується на таких закономірностях: необхідності врахування різного рівня розвитку навчальних можливостей учнів та узгодження колективної форми навчання з індивідуальним способом засвоєння знань [6].

На думку О. Назаренка «... принцип індивідуального підходу важливо впроваджувати з урахуванням вищезазначених умов: при виборі методів навчання забезпечити співпрацю всіх учасників учбового процесу, що направлений на розвиток освіченості, вихованості особистості кожного учня. Групові методи навчальної діяльності можуть бути ефективними лише при урахуванні індивідуальності учня. Періодична співпраця у тимчасових групах стимулює кожену особистість досягти вищих результатів, сприяє індивідуальному розвитку, прояву ініціативи та відповідальності» [31, с. 48].

Таким чином, можна зазначити, що успішність включення дитини у колектив класу, засвоєння нею навчальної програми значною мірою залежатиме від готовності педагогів до реалізації індивідуальних підходів.

С. Алексеева розробляючи поради щодо успішного здійснення індивідуального навчання виокремила «... створення мережи платформ для онлайн-освіти, що буде сприяти покращенню освітнього процесу і зробить загальнодоступними форми освіти такі як дистанційна, мережева, екстернатна, сімейна (домашня). Це надасть можливість ефективної навчальної діяльності відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти. Також, необхідним є організація та проведення тренінгів для вчителів з навчання навичкам фасилітації. Дана комунікативна складова буде сприяти реалізації індивідуальних навчальних планів здобувачів освіти за умов групової роботи» [2, с. 145].

Індивідуалізація навчання учнів ЗЗСО має реалізовуватися на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів (відповідно до Концепції НУШ), а також принципів індивідуального й диференційованого підходів.

У межах компетентнісного підходу ключові компетентності та наскрізні зміни формуються і розвиваються у практикоорієнтованій взаємодії всіх учасників освітнього процесу, що відбувається за індивідуальною траєкторією навчання.

Психолого-дидактичний алгоритм урахування індивідуально-типологічних особливостей учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти включає такі етапи:

1. Ознайомлення вчителя з психолого-дидактичними засадами організації педагогічних дій, спрямованих на забезпечення індивідуалізації навчання в умовах змішаного формату.

2. Надання допомоги вчителю щодо вивчення індивідуальних (психологічних і типологічних) особливостей учнів.

3. Підбір діагностичних методик для визначення рівня сформованості та розвитку ключових компетентностей і наскрізних умінь.

4. Підготовка та розробка індивідуальних завдань та проведення моніторингу навчальних досягнень.

5. Оцінювання результатів через систематичне діагностування динаміки розвитку компетентностей як показника ефективності індивідуалізації в умовах змішаного навчання.

У закладах загальної середньої освіти психолого-дидактичний алгоритм індивідуалізації навчання в умовах змішаного формату передбачає наступні кроки:

1. Ознайомлення вчителя з психолого-дидактичними особливостями організації педагогічних дій, спрямованих на індивідуалізацію навчання.

2. Допомога педагогам у вивченні індивідуальних (психологічних і типологічних) характеристик учнів.

3. Аналіз специфіки формування, розвитку та діагностики ключових компетентностей і наскрізних умінь; добір відповідного діагностичного інструментарію.

4. Розробка індивідуальних завдань.

5. Усвідомлення вчителем взаємозв'язку між здатністю учнів працювати індивідуально та рівнем розвитку їхньої цифрової компетентності.

6. Оцінювання результатів через систематичне діагностування динаміки розвитку компетентностей як підсумку індивідуалізації навчання у змішаному форматі [27].

Водночас, Л. Шелестова зазначає, що «коли говоримо про індивідуалізацію навчання, маємо на увазі, що в процесі її практичної реалізації йдеться не про абсолютну, а про відносну індивідуалізацію. Це пояснюється в такий спосіб:

1) зазвичай ураховуються індивідуальні особливості не кожного учня, а групи учнів, які мають приблизно подібні особливості;

2) ураховуються лише відомі особливості, найчастіше ті, які є важливими з точки зору навчання (наприклад, загальні розумові здібності);

3) іноді враховуються окремі індивідуальні особливості, якщо саме вони є надзвичайно важливими для певного учня (зокрема, обдарованість щодо певної сфери або розлади здоров'я);

4) індивідуалізація здійснюється не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в певному виді навчальної діяльності» [57, с. 19].

Л. Шелестова приходить до висновку, що індивідуалізація навчання виступає однією з ключових вимог сучасної освіти. Авторка вважає, що «Реалізація цих ідей пов'язана з визначенням методів діагностики індивідуальних можливостей учнів, рівня розвитку їхніх ключових компетентностей, спеціальних здібностей та нахилів до певного виду діяльності; розширення можливостей диференціювати зміст навчання відповідно до індивідуальних особливостей учнів; зміни ролі вчителя з транслятора знань на помічника та консультанта» [56, с. 588].

1.2. Зміст і значущість персоналізованого підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в контексті інклюзивної освіти

Проблему індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. Серед провідних українських вчених були Г. Блеч, А. Гафинець, В. Гладуш, І. Гладченко, С. Миронова, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, О. Хохліна, О. Чеботарьова, О. Чопік, С. Яковлева, Н. Ярмола та інші [5, 12, 18, 19, 29, 30, 35, 39, 46, 49-55, 61].

Серед закордонних вчених питання індивідуалізації та адаптації програм для дітей з особливими освітніми потребами досліджували К. Томлінсон (автор концепції диференційованого навчання), Д. Мітчелл (вивчав ефективні стратегії підтримки дітей з ООП), М. Флоріан (вивчала моделі інклюзивного викладання та індивідуалізації) та інші [61].

В межах навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного закладу освіти індивідуальний підхід набуває надвагомого значення, тому що саме завдяки індивідуальному підходу можна зрозуміти дитину, встановити дружні та довірливі стосунки з нею.

На сьогоднішній день реалізація інклюзивної освіти є пріоритетним напрямом розвитку соціальної та освітньої політики більшості розвинених країн. ***Інклюзивна освіта*** – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісного навчання шляхом організації діяльності в освітніх установах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей. Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання базується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення [1, 14, 38].

Інклюзивна освіта забезпечує активне залучення учнів з особливими освітніми потребами до навчально-виховного процесу у закладах загальної та середньої освіти відповідно до індивідуальних можливостей і потреб кожної

дитини. Вчитель або інший фахівець інклюзивного класу, який має належну кваліфікацію, зобов'язаний забезпечити необхідну підтримку, застосовуючи індивідуальний підхід до організації навчальної діяльності.

В Україні кожна дитина з порушеннями інтелектуального розвитку має гарантоване право на доступну освіту, яка спрямована на розвиток знань, умінь і навичок. Ефективність навчання таких учнів залежить від багатьох індивідуальних і середовищних факторів, що зумовлюють потребу в комбінованих індивідуальних та диференційованих підходах. Це забезпечується через добір завдань різної складності, варіювання темпу та форми роботи, а також урахування особливостей індивідуального розвитку та потреб кожної дитини [8, 10, 17, 20].

Т. Сак вивчаючи проблему індивідуалізації навчання учнів з особливими освітніми потребами приходять до висновку, що «індивідуалізація навчання передбачає диференціацію навчального матеріалу, розроблення системи завдань різного рівня складності та обсягу, створення системи заходів з організації процесу навчання, який має враховувати індивідуальні особливості кожного учня. В окреслених рамках, поняття «диференціації» та «індивідуалізації» можна вважати тотожними» [43, с. 3, 44].

Т. Сак стверджує, що «індивідуалізація корекційно-розвивального навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі охоплює складники навчальної діяльності (мотиваційний, операційний, змістовий), кожний з яких крім загальної, конкретизується метою, що охоплює формування мотивації до навчання, в цих рамках актуальним постає зниження рівня негативних емоційних проявів учня до процесу навчання та рівня шкільної тривожності; розвиток пізнавальної сфери учня, необхідної для засвоєння навчального матеріалу; розвиток самоконтролю з поступовим формуванням саморегуляції власної діяльності» [43, с. 6].

В. Гладуш підкреслює, що запровадження індивідуального підходу допомагає підвищенню загальної успішності учнів у межах навчальної програми і забезпечує розвиток їх здібностей [13].

Диференційований підхід передбачає паралельну організацію навчального процесу для груп, сформованих відповідно до відмінностей учнів та їх рівнів розвитку. Кожна група навчається у власному темпі та за окремою програмою. При цьому індивідуальний підхід орієнтується на суттєві відмінності окремих учнів, тоді як диференційований — на типові відмінності певних груп. Водночас у межах кожної групи враховуються й індивідуальні особливості школярів.

Педагогічна готовність вчителів до роботи в умовах інклюзивної освіти витікає з структури їхньої професійної діяльності, яка охоплює конструктивний, організаторський, рефлексивний та комунікативний компоненти, а також рівень сформованості професійних і соціально-особистісних компетентностей. Отже, можна говорити про інклюзивну готовність педагогів, що зумовлено специфічними умовами їхньої діяльності — умовами інклюзивної освіти.

Ключовою характеристикою інклюзивного освітнього простору є його диверсифікованість, яка проявляється у:

- організаційних умовах — неповторності кожного учнівського колективу, що зумовлено присутністю дітей з особливими освітніми потребами;
- змісті освіти — дотримання принципу «кожній дитині — індивідуальна освітня програма та власний освітній маршрут»;
- освітніх результатах — варіативності рівня сформованості та глибини компетентностей у різних учнів;
- полісуб'єктності освітнього простору — участь в інклюзивному процесі педагогів, дітей з типовим розвитком, їхніх батьків, вчителів-дефектологів, психологів тощо;
- меті освіти — основний акцент на соціалізуючій функції, формуванні суб'єктності та соціально значущих компетентностей особистості.

Все це детермінує як зміст професійної діяльності педагогів, так і зміст їхньої професійної підготовки та готовності до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Л. Котлова наголошує, що важливо здійснювати систематичний аналіз реалізації навчальної програми й приймати рішення стосовно корекції програми

та методів навчання у відповідності до індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами. Також варто прагнення та бажання школярів отримати максимально доступні результати, сприяти вихованню ціннісних якостей дитини, бажання навчатися, не боятися помилок тощо [25].

Використання педагогами інноваційного змісту Типових освітніх програм навчання молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в закладах загальної середньої освіти сприятиме забезпеченню передумов для цілеспрямованого взаємозв'язку навчання та розвитку учнів, формування їхньої життєвої компетентності.

На думку І. Конограй, найціннішим результатом Нової української школи для дітей з особливими освітніми потребами є забезпечення сприятливих умов для розвитку кожної дитини, її творчих здібностей та пізнавальних можливостей [24].

Л. Бутузова зазначає, що, працюючи з усіма учнями з особливими освітніми потребами вчитель має водночас орієнтуватись на індивідуальні особливості учнів зазначеної категорії, їх особистісні якості, здібності. Завданням індивідуального підходу може бути в одних випадках надання допомоги учням, а в інших – стимулювання учнів до поглибленого засвоєння знань. Вочевидь для різних категорій дітей вчитель має використовувати прийоми, спрямовані на урахування індивідуальних можливостей, проблем, труднощів, сподівань.

Т. Докучина робить висновок про те, що «дидактичні ігри забезпечують реалізацію навчальних виховних та корекційно-розвиткових завдань навчання, що є особливо важливим у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Ефективність організації та проведення дидактичних ігор з учнями з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання передбачає урахування їхніх індивідуальних психофізичних особливостей. Правильно організовані дидактичні ігри будуть забезпечувати корекційну спрямованість навчання та гармонійний всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами» [16, с. 63].

Л. Прядко переконана, що «індивідуалізація навчання для учнів з порушенням розумового розвитку на уроці полягає в наступному:

1. Кожну навчальну дію супроводжують показом, якщо це не допомагає, то вдаються до супровідних дій.
2. Складні завдання поділяють на етапи, які обов'язково коментують.
3. Під час викладу нового навчального матеріалу або інструктування користуються простими для розуміння реченнями.
4. Для запобігання втоми та підвищення розумової працездатності влаштовують невеликі перерви.
5. Під час показу виконання завдань, використовувати в повільний темп.
6. Для індивідуальних завдань використовувати наочне підкріплення» [40, 42, с. 150].

Тому, Л. Прядко приходять до висновків, що «індивідуалізація передбачає врахування усіх зазначених аспектів, серед яких на перше місце виступають научаність та навченість. Особливо важливо те, яку мету ставить перед собою вчитель під час індивідуалізації» [41, с. 218].

В роботі інклюзивного класу є важливою роль асистента вчителя. Адже він допомагає вчителю під час організації навчально-виховного процесу, забезпечує індивідуальний підхід до дітей з ООП, та надання індивідуальної уваги окремим учням та ін. [3, 4, 47].

Вчитель інклюзивного навчання та асистент вчителя має бути ознайомлений з особливостями розвитку кожної дитини класу, знати причини їхнього відставання та під час формування знань і вмінь, опиратися на збережені сторони їх особистості, фіксувати увагу на досягненнях учня, проявляти оптимізм і підтримувати віру у можливості кожної дитини.

Виділяючи завдання інклюзивного навчання необхідно звернути увагу на проблемі організації освітнього процесу (необхідно враховувати індивідуальні потреби всіх дітей), розробці системи надання освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, створені сприятливого мікроклімату в класі [37].

Здійснення індивідуального підходу через модифікацію навчальних програм є ключовою умовою ефективного інклюзивного навчання. Воно передбачає зміну змісту, методів і технологій викладання відповідно до потенціалу та освітніх потреб дитини, з опорою на класичні принципи педагогіки. Спеціальні програми можуть використовуватися лише як ресурс для адаптації, адже навчання в інклюзивному класі здійснюється за типовими освітніми програмами. Головним орієнтиром має бути не діагноз, а індивідуальні можливості та потреби учня, що забезпечує його повноцінне залучення до освітнього процесу і підготовку до життя [7, 9, 34, 36, 48].

Аналіз наукових публікацій, що містять питання теорії та практики діяльності педагога інклюзивного освіти, а також вивчення змісту навчально-методичних матеріалів професійної перепідготовки та курсів підвищення кваліфікації дозволили виявити коло проблем:

- недостатня увага до формування у педагогів особистісних установок на інклюзію та соціальну значимість її організації;

- недостатній взаємозв'язок цілей, змісту та технології підготовки вчителів, вихователів та інших педагогічних працівників до реалізації ідей інклюзивної освіти відповідно до реальних умов, яких вони працюють;

- відсутність у змісті підготовки взаємозв'язку між особистісним, теоретичними та практичними складовими, спрямованими на розвиток у педагогів здатності вирішувати професійно значущі, соціально детерміновані і дедалі більше ускладнюються завдання;

- недостатня гнучкість та мобільність в організації підготовки, що заважає своєчасно перетворювати педагогам власну професійну діяльність з урахуванням різноманітної структури порушень у дітей з особливими освітніми потребами;

- відсутність безперервного науково-методичного супроводу педагогів у разі виникнення професійних труднощів, пов'язаних з організацією спільного навчання, виявлення особливих освітніх потреб дітей з особливими освітніми

потребами, конструювання корекційно-освітнього процесу, організації взаємодії та партнерських відносин з усіма суб'єктами освіти.

Підготовку педагогів до роботи в умовах інклюзивного освіти слід розглядати як цілеспрямований та творчий процес розвитку професійної компетентності педагогів, спрямований на досягнення гуманістичних цілей та становлення педагогічних цінностей, в результаті якого у педагогів формується здатність вирішувати професійні завдання у галузі інклюзивної освіти.

У процесі такої підготовки відбувається якісна зміна професійно-особистісних характеристик педагогів, перетворення їхньої професійної діяльності, придбання особистісно-педагогічних цінностей, які служать показником професійно-особистісного розвитку освітян. Результатом такої підготовки стає формування у педагогів готовності та здатності вирішувати професійні завдання:

- розуміти філософію інклюзивної освіти, знати психолого-педагогічні закономірності та особливості вікового та особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають в умовах інклюзивного освітнього середовища, та вміти виявляти дані закономірності та особливості;

- вміти відбирати оптимальні засоби організації інклюзивної освіти, а також проектувати навчальний процес для спільного навчання дітей із нормальним та порушеним розвитком;

- застосовувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами корекційно-освітнього процесу, орієнтовані на ціннісне ставлення до дітей з особливими освітніми процесами та інклюзивною освітою в цілому;

- створювати корекційно-розвивальне середовище в умовах інклюзивного освітнього простору та використовувати ресурси, наявні в освітньої організації у розвиток всіх дітей;

- здійснювати професійну самоосвіту з питань спільного навчання дітей з нормальним та порушеним розвитком.

На підставі аналізу теоретичних підходів до підготовки педагогів до нової для них сфери професійної діяльності (інклюзивної освіти) зазначимо таке. Підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти повинна:

- мати синкретичний характер, що проявляється у взаємозв'язку та взаємозалежності цілей, змісту, технології організації та функціонування цих складових як єдиного цілого;

- включати мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінний компоненти, оскільки їх наявність у структурі підготовки дозволить забезпечити її синкретичність та цілісний характер;

- базуватись на педагогічних цінностях, що передбачають формування у педагогів особистісних установок на інклюзивну освіту та соціальну значущість його організації, що стане показником особистісно-професійного розвитку та мотиваційно-ціннісної готовності педагогів до здійснення нової їм діяльності, що з інклюзивним освітою;

- характеризуватись гнучкістю, мобільністю та безперервністю при її реалізації для своєчасного перетворення педагогами власної професійної діяльності та успішної адаптації до мінливих умов при організації інклюзивної освіти;

- передбачати розвиток у педагогів професійної компетентності як здатності вирішувати професійно значущі, соціально детерміновані завдання, що все більше ускладнюються, які виникають під час здійснення в освітній організації інклюзивної практики.

Вчитель, організуючи навчальний процес, максимально пристосовує шкільне середовище до потреб дітей з особливими освітніми потребами. Доведено, що для сприятливого навчання та виховання дитини необхідний психологічний комфорт у тому середовищі, в якому вона розвивається, а будь-які зміни виводять дитину з рівноваги – перед нею постають проблеми соціального спілкування, соціальної взаємодії. У дітей з обмеженими можливостями здоров'я ці проблеми виявляються більшою мірою, ніж у дітей, які не мають відхилення. У зв'язку з цим, велика роль вчителя при формуванні

позитивного відношення оточуючих, яке має ґрунтуватися на довірі та повазі. Організація індивідуального супроводу, у свою чергу, ставить перед учителем завдання ретельного вивчення кожного учня, діагностику їх можливостей та здібностей, відстеження динаміки розвитку, виявлення труднощів у навчанні, а також знання та облік потреб дітей з обмеженими можливостями здоров'я в організації навчального та виховного процесу [15, 33].

Таким чином, можна констатувати наступне: психолого-педагогічний супровід дитини з порушеннями пізнавальної діяльності є необхідною та важливою умовою інклюзивної освіти. У цьому контексті роль вчителя, що здійснює освітній процес в умовах закладу загальної середньої освіти, зростає та включає реалізацію соціально-педагогічних функцій. Крім цього, до вчителя пред'являється ряд вимог, що полягають у спеціальній соціально-педагогічній підготовці, що сприяє ефективному вирішенню поставлених перед ним завдань.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Характеристика методики дослідження

Для здійснення експериментального дослідження особливостей реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання було дотримано структурно-логічного підходу до поетапної реалізації визначених мети та завдань нашого експериментального дослідження.

Наше дослідження проводилось на базі двох закладів, а саме Кам'янець-Подільського ліцею №3 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області, Кам'янець-Подільського ліцею №6 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області, Кам'янець-Подільського ліцею №15 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області. У дослідженні взяли участь 40 вчителів.

Дослідження складалось із двох етапів.

На першому етапі було розроблено анкету для педагогів інклюзивного закладу освіти. Ми обрали анкетування як метод отримання інформації шляхом письмових відповідей респондентів на систему стандартизованих запитань бо це мінімізує вплив опитувача на роботу педагогів, дозволяє охопити велику кількість респондентів, отримати анонімні відповіді.

Запитання анкети були розроблені з урахуванням критеріїв, які, на нашу думку, обумовлюють ефективність застосування індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, а саме:

1) мотиваційний – передбачає наявність у респондента стійкої позитивної соціальної перцепції щодо дітей; мотивації до професійної діяльності в умовах

інклюзивного навчання; переконання у важливості інклюзивної форми навчання та власної діяльності;

2) когнітивний – передбачає сформованість у педагога професійної спрямованості психічних процесів (уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, мислення тощо); наявність знань, необхідних для успішного застосування індивідуального та диференційованого підходів та професійної діяльності в умовах інклюзії;

3) операційний компонент виявляється у вмінні володіти методикою реалізації індивідуального та диференційованого підходів, у вмінні вчителя комунікувати, планувати та організовувати ефективну взаємодію учнів; сприяти введенню дитини з особливими освітніми потребами у колектив класу; попередити дезадаптацію учнів з особливими освітніми потребами та булінг щодо них;

4) особистісний компонент полягає у наявності та сформованості в педагога певних властивостей та якостей особистості, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності та подальшого її самоаналізу.

У анкеті запитання відкритого типу, час на виконання – 20 хв, проводилась індивідуально для кожного педагога.

Перелік питань до анкети:

1. Що таке індивідуальний підхід?
2. Які особливості дитини з порушеннями пізнавальної діяльності зумовлюють прояви індивідуального підходу?
3. Які методи Ви використовуєте для реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності?
4. Яких адаптацій потребує навчальний процес для дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?
5. Які труднощі виникають під час здійснення індивідуального підходу?
6. Як Ви організуєте іншу частину учнів класу та їх розуміння до особливостей дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?
7. Чи взаємодієте Ви з іншими фахівцями? (Якщо так – вкажіть з якими).

8. Чи отримуєте Ви рекомендації від інших фахівців для покращення навчального процесу дітей з порушеннями пізнавальної діяльності?

9. Чи співпрацюєте Ви з батьками дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?

10. Чи вдається під час уроку досягнути комфортної атмосфери та взаємодії для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності та для дітей з нормотиповим розвитком?

На другому етапі здійснювався кількісний та якісний аналіз відповідей респондентів на основі визначених рівнів (високого, середнього, низького) реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Високий рівень – наявність стійкого позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, відсутність щодо них негативних стереотипних соціальних установок; наявність прагнення досягати успіху у новій діяльності; сформованість системи знань про психологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами, специфіку їх навчання та виховання; високий рівень комунікативних здібностей та здатності до опанування новими видами діяльності; здатність легко переключатися з одного виду діяльності на інший та пристосовуватися до нових умов; розвинена здатність до розуміння та прогнозування поведінки інших людей; здатність розуміти невербальні засоби комунікації; наявність здібностей до саморозвитку, здатності до самоаналізу власної професійної діяльності; високий рівень розвитку таких якостей як емпатія, толерантність, контактність, тактовність.

Середній рівень – наявність переважно позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, незначний вплив на нього негативних стереотипних соціальних установок; недостатня сформованість потреби досягати успіху у новій діяльності; певні прогалини у знаннях про психологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами, їх навчання та виховання; середній рівень комунікативних здібностей та здатності до опанування новими видами діяльності; наявність труднощів у переключенні з одного виду діяльності

на інший та пристосуванні до нових умов; недостатня готовність до взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами, недостатнє усвідомлення впливу вчителя на адаптацію дитини з особливими освітніми потребами в колективі інклюзивного класу; недостатнє розуміння поведінки інших людей, яке залежить від конкретних умов; середній рівень розвитку таких якостей як емпатія, толерантність, контактність, тактовність; добре розвинуті організаторські здібності.

Низький рівень – відсутність позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, вплив на нього негативних стереотипних соціальних установок; відсутність виразно переважаючих особистісних установок у професійній діяльності; фрагментарні знання про психологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами, їх навчання та виховання; середній та низький рівень комунікативних здібностей та здатності до опанування новими видами діяльності; наявність труднощів у переключенні з одного виду діяльності на інший та пристосуванні до нових умов; негативне ставлення до взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами; труднощі у розумінні поведінки інших людей, які залежать від конкретних умов; низький рівень розвитку таких якостей як емпатія, толерантність.

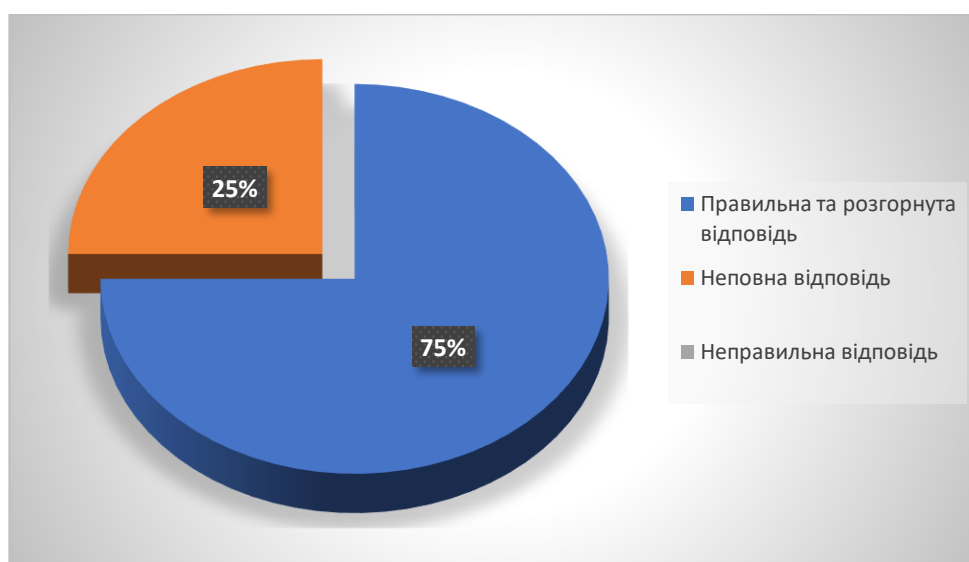
2.2. Аналіз результатів дослідження

Апробація розробленої методики дослідження рівнів реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання здійснювалась на базі Кам'янець-Подільського ліцею №3 Кам'янець-Подільської міської ради, Кам'янець-Подільського ліцею №6 Кам'янець-Подільської міської ради, Кам'янець-Подільського ліцею №15 Кам'янець-Подільської міської ради. Анкетною було охоплено 40 вчителів інклюзивних класів.

Перше запитання анкети стосувалось визначення поняття «індивідуальний підхід». Серед всіх педагогів, 75% дали правильну та розгорнуту відповідь: *«Індивідуальний підхід – це організація навчально-виховного процесу, при якій вибір способів, прийомів та темпу виховання враховує індивідуальні відмінності учнів та рівень розвитку їхніх здібностей до навчання», «Індивідуальний підхід – підбір методів, прийомів та темпу навчання дітей залежно від їхніх особливостей розвитку та здібностей до навчання».* 25% дали правильну, але не повну відповідь: *«Індивідуальний підхід – це важливий принцип інклюзивної освіти, що враховує індивідуальні особливості кожної дитини», «Індивідуальний підхід передбачає опору на індивідуальні якості дитини».*

Не було виявлено педагогів, які б надали неправильну відповідь. Це свідчить про те, що педагоги, які працюють в інклюзивних класах, орієнтуються у визначенні поняття індивідуального підходу.

Відповіді на перше питання анкети, яке стосується визначення поняття «індивідуальний підхід», подано у вигляді рисунку 2.1.

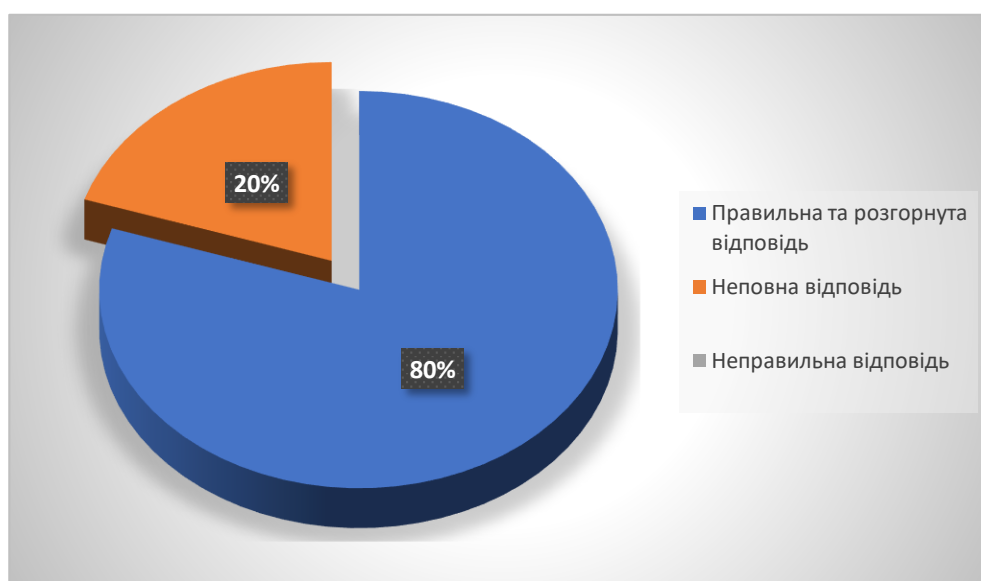

Рис. 2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що таке індивідуальний підхід?»

Далі ми поцікавились, які особливості дитини з порушеннями пізнавальної діяльності зумовлюють прояви індивідуального підходу. За результатами 80%

респондентів дали досить вичерпні відповіді, а саме: *«Порушений розвиток пізнавальних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення), порушення емоційно-вольової сфери та навичок самообслуговування», «Сповільнений темп навчання, не досліджують предмети та навколишній світ, затримка розвитку пізнавальних процесів, мовлення, агресивні прояви»*. Вони добре орієнтуються та називають особливості дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, які зумовлюються прояви індивідуального підходу.

Відповіді на друге питання анкети, яке стосується розуміння особливостей дитини з порушеннями пізнавальної діяльності та проявів індивідуального підходу, подано у вигляді рисунку 2.2.

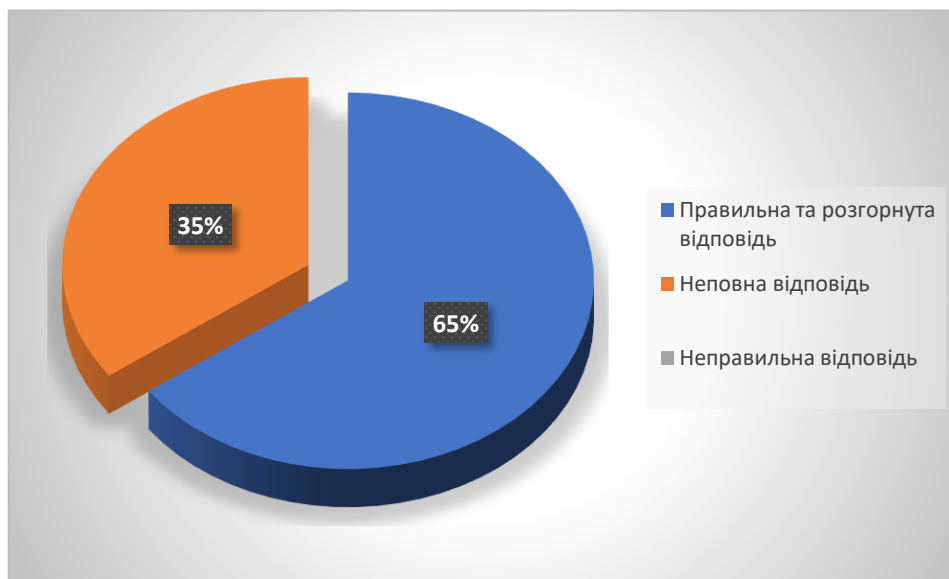
Рис. 2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Які особливості дитини з порушеннями пізнавальної діяльності зумовлюють прояви індивідуального підходу»

20% вчителів дали частково правильну відповідь, а саме: *«Затримка розвитку дітей, порушення мислення та уваги, незграбність рухів», «Несформовані навички самообслуговування, переважають негативні емоції, порушення пізнавальних процесів»*.

Не було виявлено педагогів, які б надали неправильну відповідь на це питання. Це свідчить про те, що педагоги, які працюють в інклюзивних класах,

достатньо добре ознайомлені з особливостями дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, які зумовлюють необхідність індивідуального підходу.

Відповіді на третє питання анкети, яке стосується методів реалізації індивідуального підходу, подано у вигляді рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Які методи Ви використовуєте для реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності?»

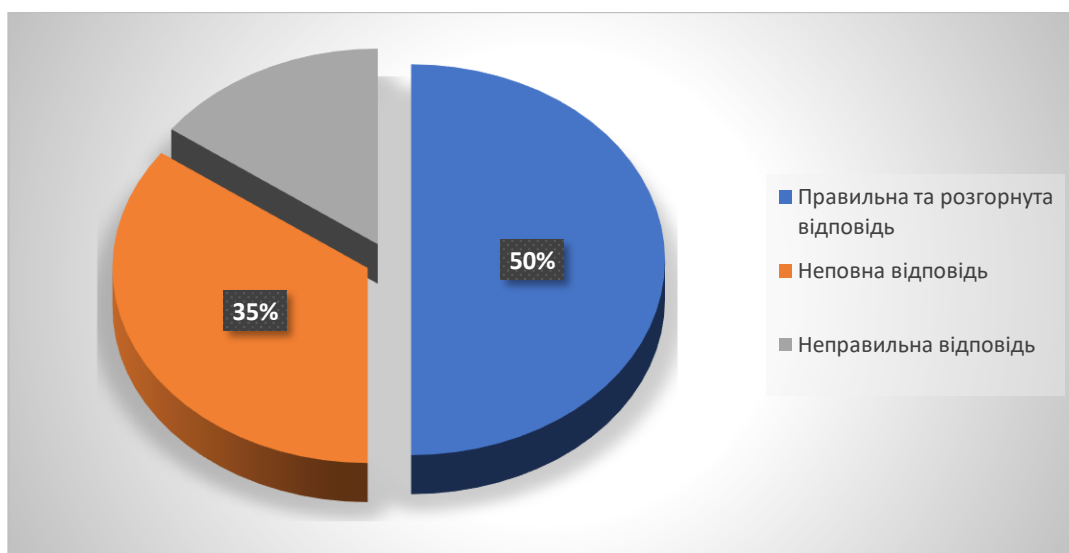
Отже, можна зазначити, що серед всіх про діагностованих педагогів, 65% добре розуміються на методах, які вони використовують для реалізації індивідуального підходу під час роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності. Вони зазначили наступне: *«Під час роботи з такими дітьми займаюся вивченням індивідуальних особливостей таких учнів, беру до уваги психологічні закономірності розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями», «Для отримання гарних результатів в навчальній діяльності часто використовую метод індивідуалізації завдань, пропоную своїм учням завдання в різних формах, в залежності від індивідуальних особливостей, надаю при цьому стимулюючу допомогу, багато разів повторюю матеріал».*

35% респондентів дали правильну, але не повну відповідь на дане питання. Вони правильно називають методи, які можна використовувати для реалізації

індивідуального підходу до дітей з порушеннями інтелекту, проте зазначають, що не завжди їм вдається їх реалізовувати через високий рівень навантажень.

Також варто зазначити, що не було виявлено педагогів, які б неправильно відповіли на дане питання, а це вказує на розуміння ними правильного використання методів навчання.

Відповіді на четверте питання анкети про адаптації навчального процесу подано у вигляді рисунку 2.4.

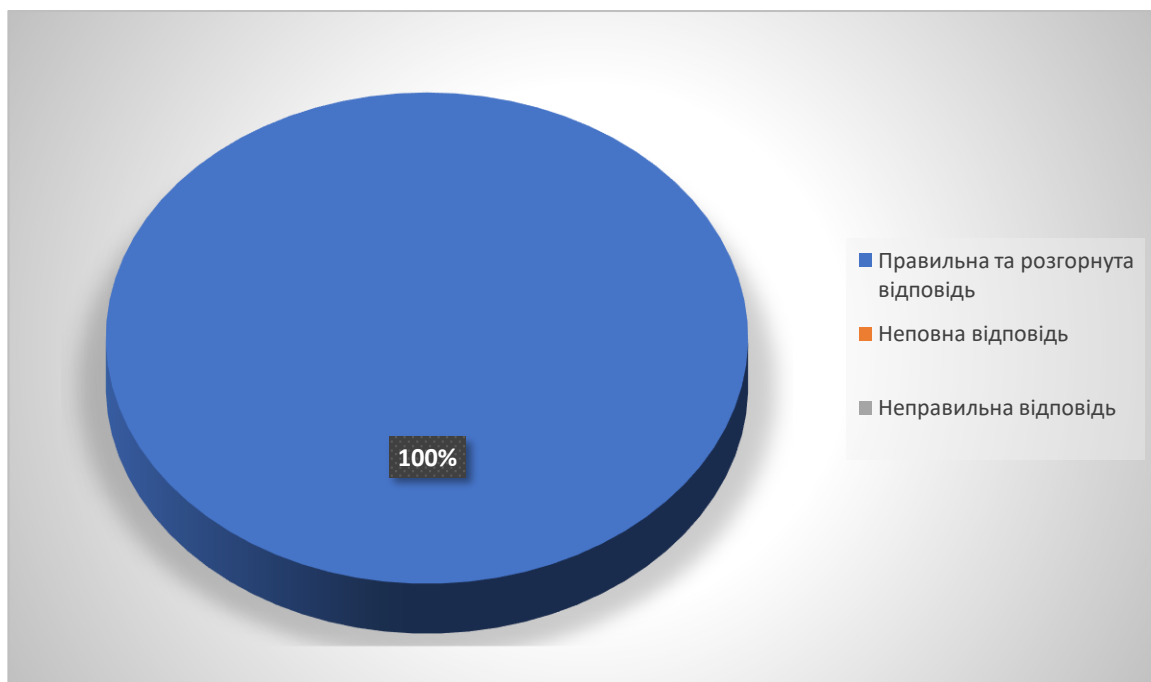
Рис. 2.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Яких адаптацій потребує навчальний процес для дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?»

50% респондентів дали правильну та розгорнуту відповідь: *«Навчальний процес дітей з порушеннями інтелектуального розвитку повинен складатися з психологічно-комфортного середовища для таких дітей», «Необхідно адаптувати навчальний простір, матеріали та індивідуалізувати підходи за рахунок виявлення та визначення потреб конкретної дитини».*

35% вчителів дали частково правильну відповідь.

15% вчителів дали некоректні та неправильні відповіді на це питання, що свідчить про недостатню обізнаність педагогів з цього напрямку роботи під час реалізації індивідуального підходу.

Наступне питання анкети про труднощі під час здійснення індивідуального підходу у вчителів, подано у вигляді рисунку 2.5.

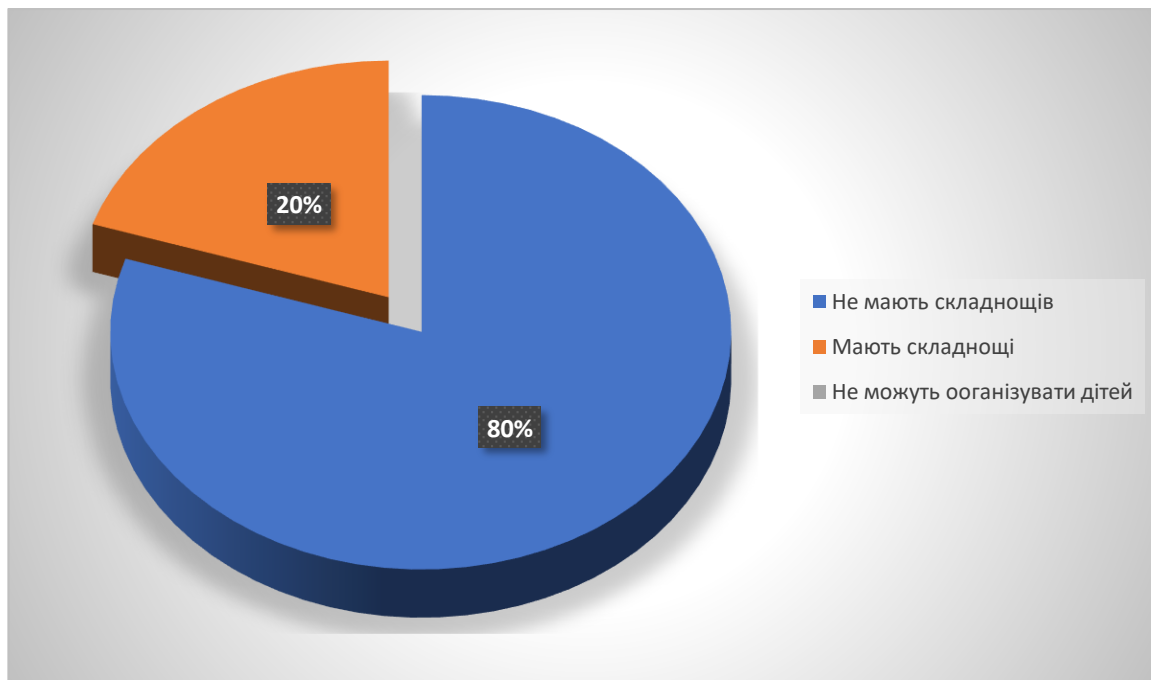

Рис. 2.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Які труднощі виникають під час здійснення індивідуального підходу?»

Отже, отримані результати свідчать про те, що всі респонденти (100%), які були задіяні в анкетуванні, дали розгорнуту відповідь на це питання. Серед основних труднощів вони зазначають такі:

- *«Не завжди вистачає часу для розробки та виготовлення додаткових матеріалів, які підходили б для потреб дітей з інтелектуальними порушеннями»,*
- *«В залежності від уроку та теми не завжди вдається розділити складні завдання на декілька, більш простих за змістом»,*
- *«Через обмеження в часі не завжди вдається частіше повторювати матеріал з дітьми з інтелектуальними порушеннями»,*
- *«Недостатнє матеріальне забезпечення обмежує можливості педагогів та не дає можливість використовувати «нетипові» методики в роботі з такими дітьми, наприклад, комп'ютерні технології, аудіо- та відео супровід».*

Відповіді на шосте питання анкети про організацію іншої частини учнів класу подано у вигляді рисунку 2.6.

Рис. 2.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви організовуєте іншу частину учнів класу та їх розуміння до особливостей дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?»

80% вчителів дали правильну та розгорнуту відповідь, яка свідчить про їх компетентність з цього питання. Вони говорять про те, що з іншими учнями так само використовують індивідуальний підхід, реалізуючи його через додаткові вправи та завдання, методи самоконтролю тощо.

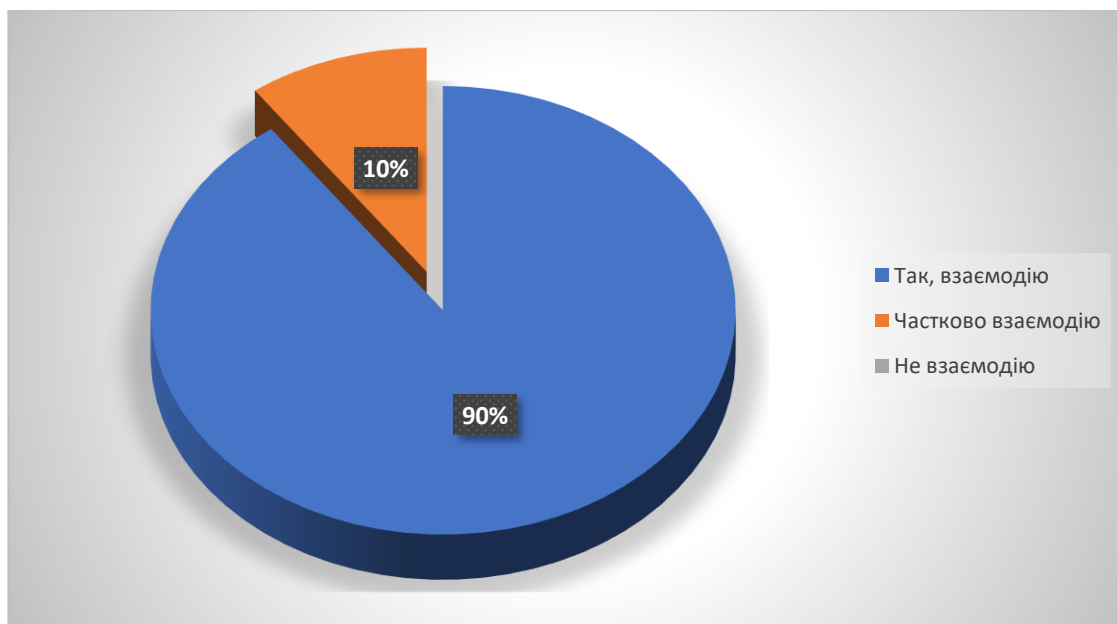
20% респондентів зазначають, що їм складно організувати іншу частину дітей під час індивідуальної роботи.

Не було виявлено педагогів, які б повністю не могли організувати учнів класу, а це свідчить про вміння правильно організувати роботу під час уроку.

Далі запитали про взаємодію іншими фахівцями, відповіді подано у вигляді рисунку 2.7.

Отже, отримані результати свідчать про те, що 90% респондентів взаємодіють з іншими фахівцями, під час роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності, а саме: з асистентом вихователя, психологом,

логопедом, шкільною медсестрою, адміністрацією школи, батьками дітей. Вони зазначають, що спільна робота та обговорення робочих моментів дають їм можливість визначати нові напрями роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності, прослідковувати динаміку їх розвитку.

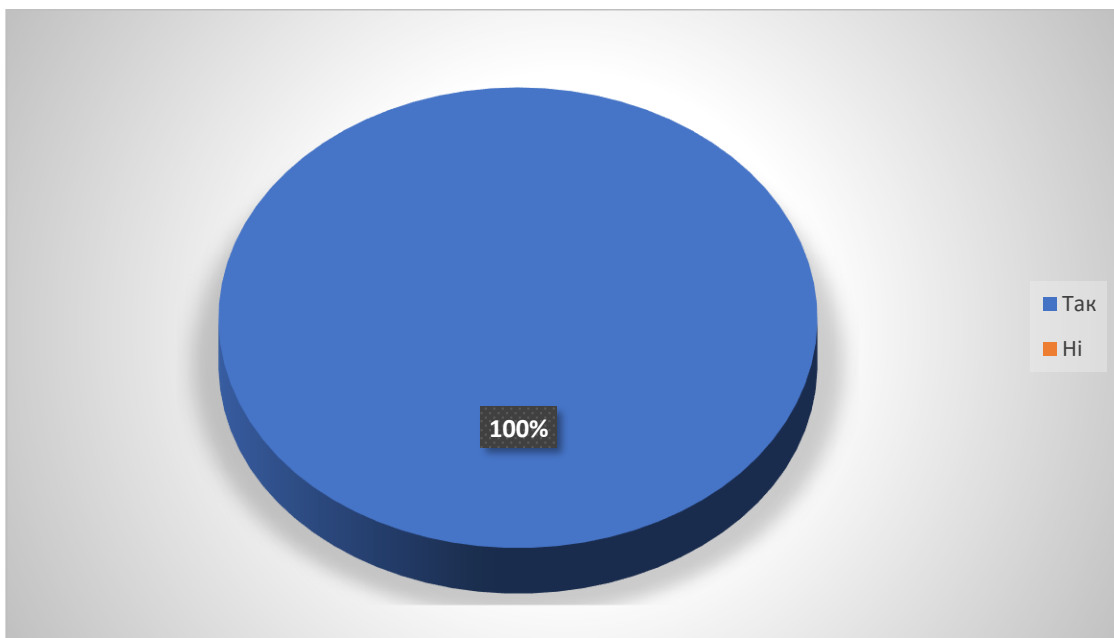
Рис. 2.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи взаємодієте Ви з іншими фахівцями? (Якщо так – вкажіть з якими)»

10% педагогів частково взаємодіють з іншими фахівцями, називаючи асистента вчителя та психолога. Проте вони зазначають, що їм не завжди вдається дійти спільних висновків щодо роботи з дітьми з особливим потребами, в тому числі з порушеннями пізнавальної діяльності.

Не було виявлено педагогів, які б працювали самостійно, без взаємодії із іншими спеціалістами.

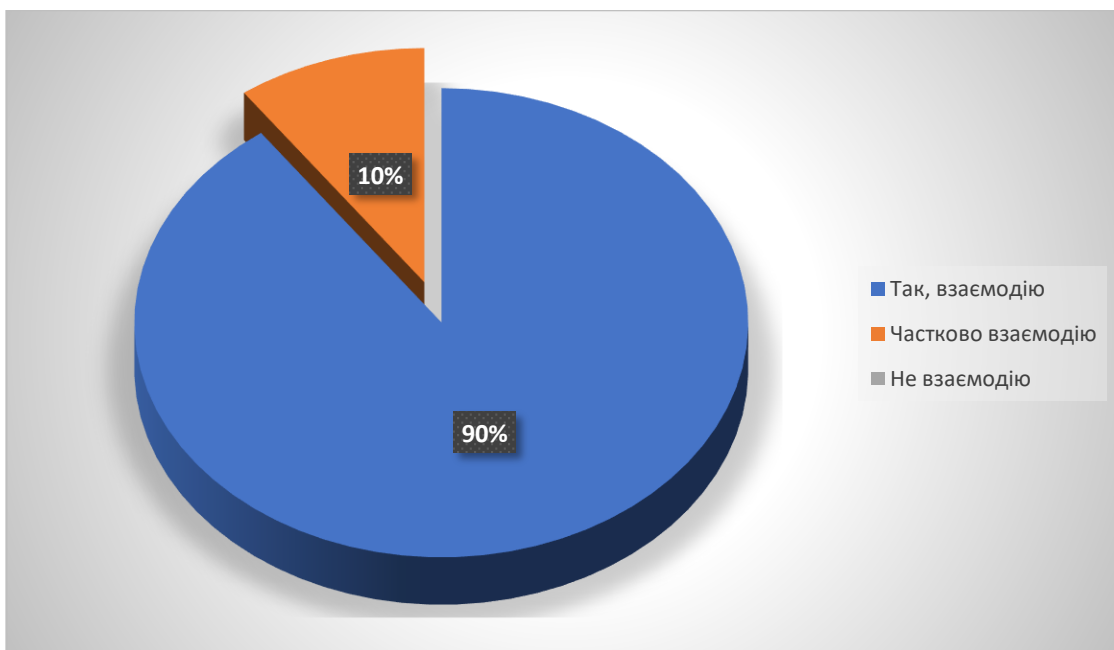
Відповіді на восьме питання про рекомендації від інших фахівців подано у вигляді рисунку 2.8.

Отримані результати засвідчують, що всі респонденти (100%), які співпрацюють з іншими спеціалістами під час роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності отримують рекомендації від інших фахівців, які сприяють покращенню навчального процесу із зазначеною категорією дітей.

Рис. 2.8. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи отримуєте Ви рекомендації від інших фахівців для покращення навчального процесу дітей з порушеннями пізнавальної діяльності?»

Наступне запитання анкети про співпрацю з батьками, відповіді подано у вигляді рисунку 2.9.

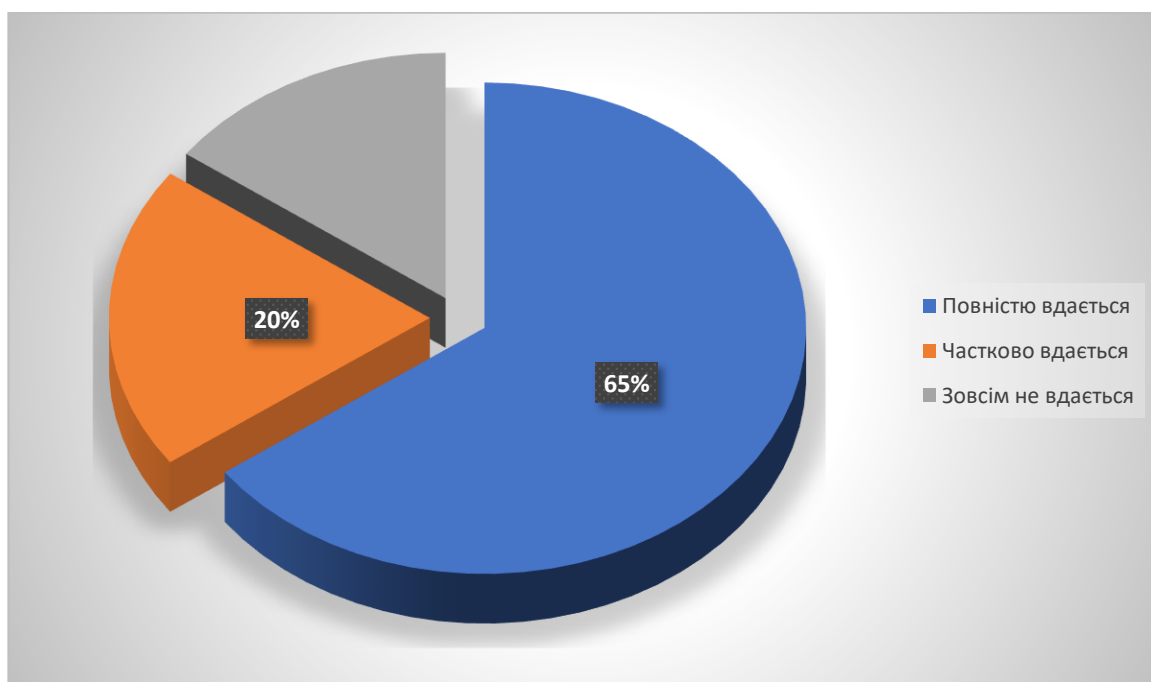

Рис. 2.9. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи співпрацюєте Ви з батьками дитини з порушеннями пізнавальної діяльності?»

Отже, 90% педагогів зазначають, що активно співпрацюють з батьками дітей, які мають інтелектуальні порушення; 10% частково співпрацюють з батьками дітей, не залучаючи їх до активної співпраці.

Не було виявлено педагогів, які не співпрацювали б з батьками своїх учнів з порушеннями пізнавальної діяльності, це свідчить про розуміння педагогами значимості батьків у процесі навчання та виховання таких дітей.

Відповіді на десяте питання анкети про комфортну атмосферу у класі подано у вигляді рисунку 2.10.

Рис. 2.10. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи вдається під час уроку досягнути комфортної атмосфери та взаємодії для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності та для дітей з нормо-типовим розвитком?»

Було встановлено, що 65% вчителям вдається під час своїх уроків досягнути комфортної атмосфери та взаємодії для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності та для дітей з нормо-типовим розвитком.

20% респондентів зазначають, що це їм вдається частково.

15% вчителям не вдається досягнути комфортної атмосфери на уроках.

Кількісний аналіз результатів проведеного експериментального дослідження подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження педагогів за питаннями анкети

№ запитання	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Запитання № 1	75%	25%	0%
Запитання № 2	80%	20%	0%
Запитання № 3	65%	35%	0%
Запитання № 4	50%	35%	15%
Запитання № 5	100%	0%	0%
Запитання № 6	80%	20%	0%
Запитання № 7	90%	10%	0%
Запитання № 8	100%	0%	0%
Запитання № 9	90%	10%	0%
Запитання № 10	65%	20%	15%

Отже, аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що педагоги ЗЗСО проявляють зацікавленість у застосуванні індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

На їх думку серед найнеобхіднішої умови для успішної реалізації інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти на першому місці матеріальна забезпеченість та якісне підвищення кваліфікації вчителів та асистентів вчителів. Вони вбачають переваги інклюзивної освіти для учня з порушеннями пізнавальної діяльності у розвитку комунікативних здібностей, а для учнів з типовим рівнем розвитку – у вихованні толерантності, милосердя, повазі до інших.

Тому є необхідним підготувати напрями та форми роботи для підвищення професійної компетентності вчителів, асистентів вчителів щодо успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності через тренінги, семінари, методичні рекомендації, що дозволить забезпечити сприятливе освітнє середовище. Ці питання і будуть розглянуті у наступному розділі нашої роботи.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

3.1. Напрями роботи для оптимізації підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності

Проведений аналіз результатів експериментального дослідження вчителів щодо особливостей реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання виявили його недостатню ефективність, що зумовлено низкою чинників представлених нами нижче, зокрема:

- недостатнім розумінням методів, які вчителі використовують для реалізації індивідуального підходу під час роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності;
- недостатнім розумінням вчителями адаптацій навчального процесу для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності;
- недостатнім матеріальним забезпеченням;
- обмеженням в часі під час уроків;
- нестачею часу для розробки та виготовлення додаткових матеріалів для дитини з порушеннями пізнавальної діяльності;
- недостатньо комфортною атмосферою та взаємодією між дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності та дітьми з нормотиповим розвитком.

Здійснивши аналіз наукової літератури можна виділити певні педагогічні умови, що сприятимуть успішній реалізації індивідуального та диференційованого підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання:

1. Організаційно-методичні:

- Чітке планування індивідуальної освітньої траєкторії для кожної дитини.
- Адаптація та модифікація навчальних програм.
- Використання диференційованих завдань.
- Раціональний розподіл часу на уроці.

2. Психолого-педагогічні:

- Створення позитивного емоційного клімату у класі.
- Розвиток мотивації до навчання.
- Підтримка самооцінки та впевненості дитини.
- Формування толерантності та емпатії серед однолітків.

3. Співпраця:

- Партнерська взаємодія вчителя та асистента вчителя.
- Міждисциплінарна співпраця.
- Залучення батьків до освітнього процесу та індивідуальної підтримки дитини.

4. Матеріально-технічне забезпечення:

- Забезпечення доступними дидактичними матеріалами.
- Використання інформаційно-комунікаційних технологій і цифрових ресурсів.
- Організація комфортного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу.

5. Оцінювання та моніторинг:

- Гнучка система оцінювання, орієнтована на індивідуальний прогрес кожного учня.
- Регулярний моніторинг динаміки розвитку та корекція індивідуальної траєкторії.
- Використання альтернативних форм контролю.

Сукупність виявлених чинників та представлених умов, що сприятимуть успішній реалізації індивідуального та диференційованого підходу до дітей з

порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання визначає необхідність у впровадженні спеціально організованих заходів, спрямованих на більш успішну реалізацію індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Розглянемо ключові напрями підготовки вчителів закладів загальної середньої освіти до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання, спираючись на виявлені і описані в попередньому розділі роботи чинники, що зумовлюють її недостатню реалізацію і саме вони окреслюють вектор подальшої роботи.

Таким чином, напрями роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання будуть:

1. Поглиблення розуміння методів індивідуального підходу вчителями через:

- проведення тренінгів, семінарів, вебінарів чи майстер-класів з диференційованого та індивідуалізованого навчання;
- ознайомлення з кейсами успішної практики роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності;
- розробку методичних рекомендацій із конкретними прикладами адаптованих завдань.

2. Формування компетентності вчителів в адаптації навчального процесу для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності через:

- проведення навчання вчителів (курси підвищення кваліфікації, семінари, вебінари, тренінги, майстер-класи та ін.) принципам адаптації та модифікації навчальних програм;
- створення банку адаптованих матеріалів і завдань для учнів з різними категоріями порушень;
- організацію зустрічей з досвідченими фахівцями спеціальної освіти та науковцями.

3. Покращення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу з допомогою:

- залучення ресурсів (спонсорської допомоги, грантів, державних програм) для забезпечення класів необхідними дидактичними матеріалами;
- використання цифрових інструментів (онлайн-платформи, інтерактивні ресурси) як альтернативи друкованим матеріалам.

4. Оптимізація використання часу вчителями на уроках через:

- впровадження чітких алгоритмів співпраці між вчителем і асистентом вчителя;
- використання інтерактивних методів, що дозволяють одночасно працювати з кількома групами учнів;
- застосування готових шаблонів завдань для економії часу.

5. Раціоналізація підготовки додаткових матеріалів вчителями за допомогою:

- створення електронних бібліотек адаптованих матеріалів для повторного використання;
- розробка універсальних дидактичних заготовок, які буде легко модифікувати під конкретні потреби дитини з порушенням пізнавальної діяльності;
- організація командної роботи вчителів та асистентів для спільної підготовки матеріалів.

6. Формування комфортної атмосфери та позитивної взаємодії між учнями класу з допомогою:

- проведення різноманітних тренінгів з розвитку толерантності та емпатії серед учнів;
- впровадження кооперативних методів навчання (робота в парах, малих групах, тьюторство однолітків);
- організація позаурочних заходів, спрямованих на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами;

- створення системи психологічної підтримки для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

Описані напрями роботи для оптимізації підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти можуть бути використані і в практиці роботи закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням.

Отже, забезпечення успішної індивідуалізації навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти потребує впровадження системи педагогічних умов, які синхронно охоплюють організаційно-методичний, психолого-педагогічний, партнерський, матеріально-технічний та оцінювальний (моніторинг) компоненти.

Важливими напрямками удосконалення є інституалізація міжгалузевої взаємодії, розробка та впровадження програми підвищення кваліфікації вчителів та асистентів вчителів, розвиток системи професійної підтримки батьків дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, удосконалення освітніх електронних ресурсів, забезпечення рівного доступу до ІКТ, посилення фахової підтримки вчителів та асистентів вчителів, та інше.

Індивідуальний підхід — це не лише адаптована програма або підтримка, а ціла стратегія педагогічного партнерства й суспільного продукту, що виводить систему освіти України на якісно новий рівень, відповідаючи вимогам сучасності.

В наступному підрозділі представимо форми і методи роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

3.2. Форми і методи роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності

Відповідно до окреслених напрямів роботи нами було відібрано різноманітні форми і методи роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності, а саме:

- семінари;
- тренінги;
- методичні рекомендації.

Для реалізації першого напрямку роботи («Поглиблення розуміння методів індивідуального підходу вчителями») представимо зміст семінару на тему: «Впровадження індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання».

Мета семінару: ознайомити учасників з принципами диференціації та індивідуалізації навчання; розвинути практичні навички адаптації навчальних завдань для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності; виробити уміння у використанні різноманітних засобів для створення комфортного інклюзивного середовища.

Учасники: вчителі, асистенти вчителів закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Тривалість семінару: 3 год.

Структура семінару:

1. Вступна частина. Включає вітальне слово керівника семінару, визначення очікувань від семінару серед учасників, налаштування на роботу.

2. Основна частина. На початку основної частини семінару розглядаються ключові поняття теми, а саме «диференціація», «індивідуалізація», «універсальний дизайн», «безбар'єрність», «діти з порушеннями пізнавальної діяльності», «особливі освітні потреби», «індивідуальна програма розвитку», «індивідуальна траєкторія».

Основна частина поділена на два блоки: теоретичний та практичний. В теоретичному блоці детально розповідається про принципи індивідуалізації навчання (врахування потреб кожної дитини, адаптація змісту, методів і форм навчання, визначення ролі індивідуальної освітньої траєкторії тощо), диференційованого підходу до кожного учня (врахування темпу роботи, визначення рівня складності завдання та форми подачі матеріалу тощо), адаптації та модифікації навчальних програм (індивідуалізації, доступності, адаптації змісту, диференціації завдань, поетапності, позитивного оцінювання тощо), відбувається ознайомлення з кейсами успішної практики роботи з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності.

Під час практичного блоку використовуються такі методи роботи, як мозковий штурм, робота в малих групах, презентація результатів. Серед практичних завдань розробка диференційованих вправ для математики і читання, адаптація текстового матеріалу (наприклад, «Розробити завдання базового, спрощеного та складного рівнів»), моделювання уроку з урахуванням ролі асистента вчителя, обговорення прикладів готових шаблонів адаптованих завдань.

3. Заключна частина. Передбачає формування «банку ідей» для своєї подальшої роботи, складання рекомендацій для подальшого саморозвитку (наприклад, опрацювання літератури, відвідування семінарів, курсів підвищення кваліфікації, тренінгів тощо), озвучення кожним учасником своїх вражень від семінару.

Такі семінари варто проводити систематично, також можна запрошувати різних фахівців для спільного обговорення проблем і труднощів впровадження індивідуального навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Для втілення другого напрямку роботи («Формування компетентності вчителів в адаптації навчального процесу для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності») представимо методичні рекомендації з формування компетентності вчителів, які включають наступне:

1. Детально ознайомтеся з психолого-педагогічними особливостями дітей із порушеннями пізнавальної діяльності.
2. Ознайомтеся з сучасними концепціями інклюзивної освіти, принципами диференціації та індивідуалізації.
3. Здійсніть аналіз міжнародного досвіду адаптації навчального процесу.
4. Розробіть завчасно адаптовані завдання різного рівня складності.
5. Використовуйте на уроках більше візуальних, мультимедійних та інтерактивних матеріалів враховуючи індивідуальні потреби дитини з порушенням пізнавальної діяльності.
6. Застосовуйте на уроках методи поетапного навчання, мнемотехніки, ігрові технології, тощо.
7. Організуйте співпрацю з асистентом вчителя (зокрема, чіткий розподіл функцій між вчителем і асистентом вчителя; спільне планування уроків та адаптаційних заходів; використання командного підходу до оцінювання результатів навчання).
8. Формуйте толерантне середовище в класі через різноманітні інтеграційні вправи.
9. Опануйте навички емоційної підтримки дітей.
10. Систематично беріть участь у тренінгах, вебінарах, курсах з інклюзивної освіти, обмінюйтесь досвідом у професійних спільнотах.

Для реалізації третього напрямку роботи («Покращення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу») потрібно залучати різні ресурси, зокрема через підготовку різних проєктів (наприклад, «Вчитель XXI століття : інклюзивна компетентність», «Клас без бар'єрів», «Індивідуальна траєкторія: крок за кроком» та ін.), отримання грантів (наприклад, «Школа педагогічних інновацій», «Компетентність для інклюзії» та ін.) тощо.

Для реалізації четвертого напрямку роботи («Оптимізація використання часу вчителями на уроках») представимо методичні рекомендації з оптимізації використання часу на уроках:

1. Детально плануйте урок. Чітко визначайте мету, основні завдання та очікуванні результати уроку.

2. Чітко організовуйте навчальну діяльність. Використовуйте короткі і чіткі інструкції, бажано із візуальною підтримкою, інтерактивні методи, що дозволяють одночасно працювати з кількома групами учнів, готові шаблони завдань для економії часу.

3. Співпрацюйте з асистентом вчителя. Делегуйте асистенту вчителя пояснення інструкції окремим учням, контроль темпу виконання завдань дітьми з порушенням пізнавальної діяльності.

4. Використовуйте інноваційні технології. Під час уроку застосовуйте різноманітні цифрові та інформаційно-комунікаційні технології, створіть бібліотеку адаптованих матеріалів для дітей з порушенням пізнавальної діяльності.

5. Організуйте чітке управління класом. Для кращої організації уроку встановіть чіткі правила переходу між видами діяльності, використовуйте візуальні сигнали для організації роботи, мінімізуйте «технічні паузи» які можуть виникати через пошук необхідних матеріалів, активно співпрацюйте з асистентом вчителя тощо.

6. Підберіть ефективні методи підведення підсумку уроку. Для ефективного завершення уроку доцільно завершувати його роблячи короткий підсумок (обговоривши, що вивчили, що будете вивчати далі), цікавим для дітей буде використання різноманітних смайлів, що відображатимуть настрій учня і його враження від уроку.

Для виконання п'ятого напрямку роботи («Раціоналізація підготовки додаткових матеріалів») представимо шляхи раціоналізації підготовки додаткових матеріалів:

1. Створення банку готових ресурсів. Важливо сформувати електронну бібліотеку адаптованих завдань (за предметами, темами, рівнями складності); використовувати шаблони завдань, які буде легко модифікувати під конкретні

потреби дитини; обмінюватися готовими матеріалами між вчителями та асистентами вчителя.

2. Використання цифрових інструментів. Під час підготовки додаткових матеріалів слід застосовувати різноманітні онлайн-платформи (для швидкого створення інтерактивних завдань), QR-коди або посилання для доступу до додаткових матеріалів без друку; автоматизувати перевірку завдань за допомогою онлайн-тестів.

3. Командна робота. Необхідно розподіляти підготовку матеріалів між вчителем та асистентом вчителя; залучати фахівців з інших закладів до проведення спільних методичних об'єднань для створення якісних адаптацій матеріалів.

4. Раціональне планування часу. Дуже доречно використовувати тижневі/місячні плани для завчасної підготовки матеріалів; визначати пріоритетність завдань.

5. Моніторинг та зворотний зв'язок. Для визначення ефективності підготовлених матеріалів необхідно систематично проводити їх аналіз, визначати які матеріали реально працюють, а які перевантажують учнів, збирати відгуки, як від асистента вчителя так і від батьків та самих дітей.

Для реалізації шостого напрямку роботи («Формування комфортної атмосфери та позитивної взаємодії між учнями класу») представимо варіанти формування комфортної атмосфери та позитивної взаємодії між учнями інклюзивного класу:

1. Створення сприятливого психологічного клімату класу через формування атмосфери довіри, прийняття та взаємоповаги серед учнів; використання методів позитивного підкріплення (похвала, заохочення тощо); забезпечення емоційної безпеки учнів.

2. Розвиток толерантності та емпатії в учнів через проведення тренінгів та вправ на розвиток емпатії («Постав себе на місце іншого», «Дзеркало емоцій», «Таємний лист» тощо); включення у навчальний процес тем про різноманітність

і цінність кожної особистості; використання творів, що формують повагу до відмінностей.

3. Організація спільної діяльності учнів через використання кооперативного навчання (робота в парах, малих групах та ін.); залучення дітей з ООП до спільних проєктів, творчих завдань, ігор; запровадження практики тьюторства однолітків.

4. Партнерська взаємодія вчителя та асистента вчителя передбачає узгоджене створення індивідуальних завдань для дітей з ООП; чіткий розподіл ролей.

5. Організація простору та середовища в класі. Важливим є зручне розташування навчальних місць, щоб дитина з порушенням пізнавальної діяльності могла брати участь у спільній роботі, використання візуальних підказок (плакати з правилами, символи толерантності), створення «зони спокою» для дитини, яка потребує відпочинку.

6. Позакласна діяльність учнів. Необхідно проводити різноманітні виховні заходи (свята, гуртки, спортивні ігри), організовувати волонтерські чи соціальні проєкти, де всі учні працюють разом.

7. Психологічна підтримка для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності.

З метою реалізації шостого напрямку роботи представимо схему тренінгового заняття «Розвиток толерантності та емпатії в учнів інклюзивного класу».

Мета тренінгу: формування в учасників тренінгу поняття «емпатія», «толерантність», «співпереживання»; сприяти створенню дружньої атмосфери в класі; розвивати толерантне відношення до оточуючих» запобігати проявам ізоляції, непорозуміння, булінгу.

Учасники: учні, вчителі, асистенти вчителів закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Тривалість семінару: 2 год.

Структура тренінгу:

1. Вступна частина. Включає вітальне слово ведучого тренінгу, визначення очікувань від тренінгу серед учасників, налаштування на роботу, що включає визначення правил роботи групи.

2. Основна частина. Ця частина тренінгу поділена на два блоки: теоретичний та практичний. В теоретичному блоці учасників тренінгу знайомлять з поняттями «емпатія», «толерантність», «ввічливість», «повага». Далі виконується вправа «Асоціація» де всі учасники по черзі називають слово, яке у них асоціюється з поняттями «емпатія», «толерантність».

Під час практичного блоку виконуються такі вправи:

- «Одягни сорочку іншого». Учасникам пропонується зіграти ролі учнів перебуваючи у різних ситуаціях (наприклад, «Ти новенький у інклюзивному класі», «Ти погано чуєш», «Ти не можеш швидко виконати вправу» та ін.) та в кінці поділитись емоціями і своїми враженнями від вправи. Під час обговорення вправи важливо визначити, як саме можна допомогти кожному.
- «Спільний малюнок». Учасники тренінгу діляться на дві команди, кожна отримує аркуш папері і виконує завдання намалювати спільний малюнок. Під час обговорення вправи учасники висловлюються про внесок кожного.
- «Мозаїка різноманіття». Учасники тренінгу створюють спільний банер, що демонструватиме унікальність кожного.
- «Дерево толерантності». Учасники тренінгу записують на «листочках» дерева якості, що допомагають бути толерантним.
- «Міст підтримки». Учасники тренінгу по черзі пишуть на намальованому мості слова, які допомагають підтримати (підбадьорити) однокласника. Під час обговорення вправи учасники висловлюються про свої почуття.
- «Комплімент». Учасники тренінгу по черзі говорять сусіду справа щось добре. Під час обговорення вправи учасники висловлюються про свої почуття.

3. Заключна частина. Передбачає озвучення кожним учасником своїх вражень та емоцій від тренінгу, що було складним, корисним.

Одне тренінгове заняття не вирішить проблему толерантності серед учасників освітнього процесу, для цього потрібні ряд зустрічей.

Таким чином, зміст підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності є складним поетапним процесом, що передбачає цілий комплекс методів і прийомів роботи.

ВИСНОВКИ

Психолого-педагогічний супровід дитини з порушеннями пізнавальної діяльності є необхідною та важливою умовою інклюзивної освіти. У цьому контексті роль вчителя, що здійснює освітній процес в умовах ЗЗСО, зростає та включає реалізацію соціально-педагогічних функцій. Крім цього, до вчителя пред'являється ряд вимог, що полягають у спеціальній соціально-педагогічній підготовці, що сприяє ефективному вирішенню поставлених перед ним завдань. Специфічні особливості використання індивідуального підходу в роботі з дітьми з порушеннями інтелекту пов'язані зі спеціальними умовами його впровадження. Серед яких зазначено: систематичне і всебічне вивчення учнів педагогом; урахування психологічних закономірностей розвитку особистості; володіння педагогічною технікою; урахування конкретної ситуації впливу; підхід до оцінювання; реалізація корекційної спрямованості навчально-виховного процесу та використання можливостей корекційно-виховного впливу колективу на індивідуальність дитини.

З метою визначення індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання було розроблено анкетування. В експериментальному дослідженні брали участь педагоги, які працюють у закладах загальної середньої освіти в інклюзивних класах. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів свідчить про те, що педагоги мають зацікавленість у застосуванні індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Вони вважають, що серед найнеобхіднішої умови успішної реалізації інклюзивної освіти на першому місці матеріальна забезпеченість та якісне підвищення кваліфікації вчителів та асистентів вчителів. Вони вбачають переваги інклюзивної освіти для учня з типовим рівнем розвитку – у вихованні толерантності, милосердя, повазі до інших.

Зміст підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності є складним поетапним процесом,

що передбачає певні напрямки та цілий комплекс методів і прийомів роботи. Зокрема, напрямами роботи з підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання мають бути: поглиблення розуміння методів індивідуального підходу; формування компетентності вчителів в адаптації навчального процесу для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності; покращення матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу; оптимізація використання часу вчителями на уроках; раціоналізація підготовки додаткових матеріалів вчителями; формування комфортної атмосфери та позитивної взаємодії між учнями класу. Таким чином, зміст підготовки вчителів до успішної реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності є складним поетапним процесом, що передбачає цілий комплекс методів і прийомів роботи.

Перспективами нашого дослідження вивчення ролі асистента вчителя в успішній реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями пізнавальної діяльності та розробка дидактичних матеріалів (адаптованих інтерактивних завдань).